

למחול בלי לסלוח: איך אפשר למחול למי שלא מגיעה לו סליחה?

נחמן¹ שטיצר היה מורה בתלמוד תורה במודיעין עילית, אברך צעיר באמצע שנות העשרים שלו. בתור השלמת הכנסה הוא הסייע עמו כמה ילדים לתלמוד תורה. באחד הימים הלוהטים של אוגוסט 2012, כשסיים את יום העבודה וחזר לרכב, גילה לבהלתו מחזה איום שאיש לא יידע ממנו. במושב האחורי נשכח ילד בן שלוש, פעוט מתוק בשם חיים בוימל ע"ה, שכנראה נרדם כשכולם עזבו את הרכב בבוקר ושכב שעות בשמש הקופחת.

שטיצר התמוטט. מספיק לראות את התמונות בהארכת המעצר ולהביט באדם שחייו נמחצו תחת הטרדיה. הוא נשלח למעצר בית ומשפחתו של בוימל החלו לשבת שבעה. ואז קרה משהו שונה: סבו של הילד, ר' ישראל לייכטר, לא מצא מנוחה. הוא טיפוס אופטימי, איש חסד שמנהל מטבח לנזקקים ומספק מאות מנות מדי יום, ובמקביל לכאב העצום על מות נכדו, הוא חשב גם על הנהג. הסלון שלו מלא בתמונות של הנכד חיים ע"ה, אבל ראה גם את התמונות מהארכת המעצר וחשב על בחור צעיר, עם אישה וילדים, שחייו נחרבו תחת משקל הרשלנות.

הוא העביר לנחמן הודעה שהם רוצים שהוא יבוא לבקר בשבעה. נחמן התחנן להניח לו, לא להביט בעיניים של האימא, אבל הסבא לא וויתר והפציר בו לבוא לזמן קצר. נחמן בא, וזה לא הסוף: כשהחל המשפט והתביעה דרשה שלוש שנות מאסר, הסבא ביקש להעיד לטובתו של נחמן.

הוא תיאר בקול שבור את געגועיו לנכד. "קראו לו בוימל, שמן זית, וכשהוא נכנס היה אור בבית", אבל עם זאת ציטט את התלמוד הירושלמי כי כאשר חותכים בשר ויד אחת חתכה את היד השנייה ח"ו – היד הנפגעת אינה דורשת לכרות את היד הפוגעת. היא יודעת שהיד השנייה לא התכוונה להרע לה. 'לנהג יש אישה וילדים קטנים שצריכים אבא מפרנס, ומי ירוויח מכך שיישב שלוש שנים בכלא?'. בית המשפט התפעל מהגישה החריגה ושפט אותו לעבודות שרות.

לייכטר ושטיצר החלו להוביל קמפיין משותף לקידום מודעות לסכנה בהשארת ילדים במכונית. וכחלוף כמה חודשים קרה עוד משהו: בן נולד לנחמן שטיצר והם קראו לו: "חיים", על שם חיים בוימל ע"ה. הסנדק היה הסבא, ישראל לייכטר.

הסיפור הזה מרגש כי הוא כמעט לא אנושי. אנו מכירים את החיים ואת עצמנו. כולנו היינו רוצים למחול במריבות הקטנות (להבדיל) ולנקות את הראש כאילו לא קרה דבר, אבל איננו מוצאים את הכוחות להמשיך כרגיל. הכבוד והאגו תובעים נקמה והיפרעות באדם הפוגע.

אבל עד כמה שהסיפור מרגש, הוא אינו מתקרב למעשה שהתרחש במצרים לפני 4000 שנה. עשרה אחים בוגרים נקלעו למריבה עם אח צעיר. הוא הלשין עליהם לאביהם והם הרגישו סכנה מפניו. מפלס השנאה טיפס עד שקיבלו החלטה מושכלת לסלק אותו: הם זרקוהו לבור נחשים ועקרבם במטרה להורגו. אחר כך חשבו שעדיף להרוויח כמה שקלים ומכרו אותו לחבורת סוחרי אדם. הנער התגלגל 22 שנה במצרים, ואז התהפך הגלגל והוא הפך להיות האיש החזק בעולם. הוא קיבל את ההזדמנות לנקום בהם, אבל במקום לנקום, פרץ בבכי והבטיח לכלכל אותם וטפם עד סוף ימיהם.

הצעקה המתבקשת היא: למה? איך יוסף היה מסוגל לחזור לחיות במחיצת אלו שזרקו אותו כפות לעגלת סוחרים כאילו היה זוג נעליים? מה חשב כשלחץ את ידיהם של שמעון ולוי?

זאת שאלה עצומה, משום שמפרשים רבים לומדים שיוסף לא סלח להם!. הוא לא לימד זכות על מעשה המכירה ולא היה מוכן לקבל אותו. זה לא שהוא הביט אחורה בהבנה ואמר: "תראה, הם היו אז צעירים ונמהרים, גם אני הייתי מעט אשם כשהבאתי דיבתם לפני אבינו ולכן במבט לאחור זה נראה פחות חמור". לא ולא. רבנו בחיי טוען שנעבור על שלוש פרשיות יוסף – מקץ, ויגש, ויחי - ולא

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=ZDfJpJqp1Es>

נמצא פעם אחת שהוא אומר את המלים הפשוטות "סליחתי כדברך". והאמת היא שלא נמצא גם שהם ניגשים ומבקשים את סליחתו. זה היה ויכוח קשה בו שני הצדדים הרגישו עד הסוף שהם צודקים.

והשאלה הקשה מתעצמת: איך מוחלים למי שלא מגיעה לו סליחה? איך חיים במחיצת אדם שלעולם לא תשלים עם מה שעשה לך? אנחנו רגילים לדבר על סליחה מוחלטת ולשכוח את מה שקרה, אבל יוסף מלמד תובנה הרבה יותר **אמיתית וריאלית**: לעתים נתקלים בסיטואציות בהן איננו מסוגלים לסלוח. אנו לא מוצאים שום לימוד זכות על האדם הפוגע והמעשה המשפיל. ובכל זאת מלמד יוסף שיש גבולות למחלוקת. גם אנשים שלא מקבלים אחד את השני – חייבים לחיות יחד.

והשאלה היא למה? מה פילוסופיית המחילה של יוסף הצדיק?

אנו רוצים לחקור את השאלה מכיוון נוסף: ביום שישי הקרוב נציין את צום "עשרה בטבת", שפותח את מסכת הצומות השנתית על חורבן ירושלים. מובא בספרים כי הצום הוא החמור בין ארבע התעניות דרבנן ואם היה חל בשבת – היה דוחה את קדושת השבת. חומרת הצום בולטת במיוחד בקביעות השנה הזו, שהוא חל ביום שישי – הצום היחידי בשנה שיכול לחול ביום שישי – וכך נמשך העינוי אל **תוך קדושת השבת** (עד הקידוש והסעודה).

יום זה מסמל את תחילת הסוף, פתיחת צרות הגלות שאחריו כבר לא היה דבר כלפניו. נבוכדנצר פשט זרועותיו על ירושלים ומאז לא חזרה שוב מלכות יהודה ולא נבנה עוד בניין קדוש כבראשונה.

1. יחזקאל כד, ב: ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש [עשרה בטבת] לאמר: בן אדם כתב לך את שם היום את **עצם היום הזה** סמך מלך בבל אל ירושלים **בעצם היום הזה** – **אבודרהם סדר תפילת התעניות**: 'י בטבת חל ביום ששי ומתענין בו ביום, ואפילו היה חל בשבת לא היו יכולין לדחותו ליום אחר, מפני שנאמר 'בעצם היום הזה', כמו ביום הכפורים. ושאר הצומות אינן חלין ביום ששי.'

וכמובן, התענית מזכירה את דברי חכמינו כי צרות ירושלים אירעו בגלל "שנאת חנם", משום האויב הפנימי שכילה אותנו מתוכנו. וכאן עולה השאלה מה כוונת הביטוי "שנאת חנם"? וכי יש מי ששונא בחינם?! וכי אדם קם בבוקר וחושב את מי אשנא היום?! הרי לכל שנאה יש סיבות מוצדקות?

נחשוב על שנאת אחי יוסף או שנאת קמצא ובר קמצא, הרי קדמה לשנאה מריבה ועימות קשים שהשפילו את הצד השני ודחקו אותו לפינה - ומדוע מוגדרת השנאה "חנם"?

ספר חרדים פרק ד דברי כיבושין: לגבי שנאת חנם כתיב 'לא תשנא את אחיך בלבבך', והוא שורש כל הרעות, ראה כמה גרמה שנאת יוסף לאחיו ועל שנאת חנם אנו בגלות הארוך הזה מכל הגלויות...

אנו רוצים לפתח רעיון חסידי כביר שמעניק מסגרת חדשה לכעס. זאת גישה מהפכנית הטוענת כי זעם והתמקדות מוחלטת ברע שעוללו לנו – הם ראייה שטחית שמתמקדת רק בחלק קטן מהתמונה.

ב. נפתח מכיוון מרתק ופחות ידוע: מבט אל תוך הלב של יוסף, לתוך הכאב הצורב אותו סחב עד סוף ימיו. עלינו להבין כי יוסף לא היה אדם כה חזק ויבש כמו שזה נראה בקריאה פשוטה של הכתובים. עיון נוסף מגלה כי לצד המחילה לאחיו - יוסף התייסר עד יומו האחרון ולא התפייס עם העבר.

יוסף הוא הבוכה הגדול בתנ"ך, שלוש הפרשיות הללו – מקץ, ויגש, ויחי – מתארות **שבע התפרצויות בכי מצידו**. גם **אחרי שמחל להם** וכאילו התפייס ושכח את העבר - הוא ממשיך ומתפרץ בבכיות מייסרות. יוסף בוכה חמש פעמים לפני פטירת אביו ועוד פעמיים אחריה (ראו השלמה בהערה²):

² מעניין שכל פרצי הבכי של יוסף הם רק אחרי שפוגש באחים **והבעיות מתחילות להסתדר**. אבל בכל 22 שנות הבדידות – בבור הנחשים בשכם ובבור הכלא במצרים, כשהוא צועד לבד לחופתו ובשתי הבריות ללא אביו – הוא לא מזיל דמעה. והרי איפכא מסתברא: אדם בוכה כשהוא סובל ומחייך כשמתחיל לטפס בסולם?

2. בראשית מב, כא: ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפש בהתחננו אלינו ... ויסב מעליהם ויברך. **מג, כט:** וישא עיניו וירא את בנימין אחיו ... ויאמר אלוקים יִחַןֶךְ בני: וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות ויבא החדרה ויברך שמה. **מה, א:** ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ... בהתודע יוסף אל אחיו: ויתן את קלו בבכי ... ויפל על צוארי בנימין אחיו ויברך. **מו, כט:** ויעל לקראת ישראל אביו גשנה ... ויפל על צואריו ויברך. **מט, לג:** ויכל יעקב לצות את בניו ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו: ויפל יוסף על פני אביו ויברך. **נ, טו:** ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף ... ויברך יוסף בדברם אליו.

אבל מה הייתה מהות הבכי? הרי בכי אינו תופעה אחידה? בכי בעיקרו נועד לפרוק החוצה עומס של רגש. להיפטר מדחק רגשי שעולה על גדותיו ואי אפשר להכילו. אבל איזה רגש בדיוק פרק יוסף: בכי של צער או בכי של שמחה, געגוע או התאחדות?

לגבי הבכי הראשון – בעקבות חרטת האחים – כותב רש"י מב, כד: "לפי ששמע שהיו מתחרטים". ועדיין ראוי לדון האם זה בכי שמחה על התחלת ההתאחדות או כאב מיוסר על 22 שנות בדידות? רמז בוטה יותר ליסוד הבכי, אפשר למצוא ברעיון מבריק שהעיר בקצרה הרבי מליובאוויטש.

הבה נקרא שוב את סיפור הבכיות הראשונות ונמצא תופעה קשה הדורשת הסבר: בפעם הראשונה, כשיוסף שומע את חרטת האחים, מתעורר בו בכי קל והוא מצליח להפנות פניו ולהסתירו. בפעם השנייה, כשהוא פוגש את בנימין, הוא אינו מצליח לשלוט בבכי ונאלץ לברוח לחדר, אבל מעניין שהבכי אינו פורץ מיד כשפוגש בבנימין, אלא יוסף פותח עמו בשיחה ואומר "אלקים יִחַןֶךְ בני", ואז אחרי המילים הללו הוא מאבד שליטה ובורח לחדר

מה קרה **בתוך השיחה** שמוטט את מסך הפאסון הקשוח שעטה השליט המצרי? רש"י מביא דרשה ארוכה ומרגשת מהגמרא בסוטה:

רש"י מג, ל: כי נכמרו רחמיו – שאלו [יוסף לבנימין]: יש לך אח מאם? אמר: אח היה לי ואיני יודע היכן הוא. יש לך בנים? אמר: יש עשרה. ומה שמם? בלע ובכר כו'. אמר: ומה טיבן של שמות הללו? אמר [בנימין]: כולם על שם אחי והצרות שמצאוהו כדאמרין בסוטה (בלע שנבלע בין האומות, ובכר בכור לאמו, ואשבל ששבאו אל ... חופים הוא לא ראה בחופתי ואני לא ראיתי בחופתי). מיד נכמרו רחמיו.

אבל איפה מצא רש"י את הדיאלוג הארוך בפשט הפסוקים? ובכלל ממתי גברים מפטטים על שמות הילדים שלהם? אלא רש"י תמה בשאלתנו גופא, מה פתאום פורץ יוסף בבכי **בתוך שיחתם?** מוכרח שבנימין אמר משהו כואב שמוטט חומות של שתיקה. אלא יוסף בירך את בנימין במילים "אלוקים יִחַןֶךְ בני" ורש"י עצמו מפרש שהכוונה היא לדברי יעקב לעשו: "הילדים אשר חנן האלוקים את עבדך". היינו שברכת "חנינה" היא ברכה לנחת מהילדים. מכאן שיוסף ובנימין פתחו בשיחה על ילדי בנימין – ואז נאמר משהו שמוטט את יוסף.

בנימין סיפר בתמימות שהוא קרא לכל ילדיו על שם אחיו והצרות אשר מצאוהו - ולפתע מבין יוסף שאח אחד לא שכח אותו. אח אחד עשה עשה בריתות ובכל פעם שהמוהל הכריז "ויקרא שמו בישראל" – השיב בדם לבו: "תקרא לו על שם אח שלי". עשר בריתות.

ואז נפרץ הסכר שהיה אצור 22 שנה. כי יוסף בוכה על **האחווה**. על הכמיהה העמוקה להיות שייך למשפחה, חלק מהקבוצה, מרכיב בהמשכיות הרוחנית של משפחת האבות שמשנה את העולם. כך הרי התחיל כל הסיפור בקריאתו הנוראה למלאך בשכם: "את אחי אנכי מבקש", וכך יגיע הסיפור לשיא בתחנונים שלו: "גשו נא אלי ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי". יוסף מבקש: אנא, תקבלו אותי אליכם ובואו נמשיך יחד כאגרוף קמוץ את שליחותנו הכבירה.

בפשטות אפ"ל **שבמלחמה לא בוכים**. כל עוד עסוק יוסף במלחמת הישרדות, הוא לא מרשה רחמים עצמיים. מתאים מאוד עם השיחה הידועה בחלק ו'ויגש שיוסף בוכה על צוארי בנימין ובנימין בוכה על צואריו, היינו שכל אחד בוכה על **חורבן הזולת** ולא על חורבן עצמו. כי על חורבן עצמך צריך לעשות ולא לבכות. אמנם אפ"ל בעומק יותר (כדלקמן בפנים) כי כל בכיות יוסף הם על **האחווה**, על כמיהתו להיות חלק ממשפחת ישראל, ולכן כשפוגש את אחיו ואביו מול עיניו, מתפרץ כאבו המודחק.

ליקוטי שיחות טו/352: נראה מהכתובים שבתוך שיחתם ובעקבות הברכה 'אלוקים יחנך', קרה עניין ששבר את יוסף יותר מעצם המפגש עם בנימין. רש"י מפרש שהברכה 'יחנך' היא בדוגמת האמירה 'הילדים אשר חנן' והפסוק ממשיך 'וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו', היינו שדובר על ילדי בנימין ובהקשר של אחווה בין יוסף לבנימין ולכן 'נכמרו רחמיו אל אחיו'. לפיכך מביא רש"י את דרשת הגמרא אודות הרגש האחווה הבלתי יאומן שביטא בנימין – כיצד בכל השנים שחלפו ובשמות כל עשר ילדיו ביטא את הצער והגעגועים לאחיו - ולכן נשברה תקיפות ההנהגה של יוסף 'וימהר לבכות'.

ואולם הנקודה הכואבת היא, שהצער על קושי האחווה ושנות החשדנות, הבגידה והנתק לא נמחקו מיוסף עד סוף ימיו. הבכי האחרון בסדרה הוא **בסוף ימיהם**, אחרי פטירת יעקב, כשהם ניגשים (ומשנים מהאמת) ומבקשים בשמו של אבא מחילה ולא נקמה, ויוסף פורץ שוב בבכי מיוסר, כי הוא מבין שארוכה הדרך לאחווה. ארוכה הדרך לאמון, ויותר ושותפות גורל במשפחה.

וכל ההבנה הזו אודות הלך רוחו של יוסף, ממחישה עד כמה היה קשה לו לסלוח ולקבל את העבר כאילו לא קרה. אכן רבנו בחיי טוען כי לא מצאנו בכל פרשיות אלו את המילים "סלחתי", שכן יוסף לא שכח, לא סלח ולא התפייס עם העבר. אין זאת אלא שהתעלה מעל מידותיו ונהג בהם טובה תחת רעה, אבל את כל זה עשה בלב פצוע.

(יש להאיר בפשטות שיוסף לא סלח, כי הם לא ביקשו סליחה ראויה. לא מצאנו בכל פרשיות אלו שהם יביעו באוזניו חרטה על המכירה. רק לאחר פטירת אביהם מספרים בשמו **שהוא** ביקש רחמים, וכמובן שאין זו בקשת מחילה ראויה. ראו עוד בהערה³).

3. רבנו בחיי נ"ז: לא ביאר הכתוב שמחל להם והרי מי שחטא לחברו ועשה תשובה, אינו נמחל לו לעולם עד שירצה את חברו. ואעפ"י שהזכיר הכתוב 'וינחם אותם וידבר אל ליבם'... מכל מקום לא ראינו שיזכיר מחילה ביוסף ולא שידה להם שישא פשעם וחטאתם... ועל כן הוצרך העונש להיות כמוס וחתום להיפקד אחר זמן בעניין עשרה הרוגי מלכות.

בהערה⁴ הובאה תוספת מבריקה ביחס לסוף דבריו הנ"ל של רבנו בחיי.

³ אמנם במעצרו הראשון מקוננים האחים: "אבל אשמים אנחנו שלא שמענו צרת אחינו", אבל אמרו לעצמם ולא ליוסף. וגם ראובן ענה שאין זו מחילה ראויה, "הלווא אמרתי לכם אל תחטאו בילד", וכוונתו שהם מבקשים מחילה בגלל צערם ולא בגלל שהתעוררו מעצמם לחומרת מעשיהם. ראו בארוכה לקו"ש 198/ו ואילך.
⁴ רבנו בחיי סיים כי גם הקב"ה לא כיפר על מעשה המכירה והעונש היה אצל עשרה הרוגי מלכות. בעניין זה יש הארה גאונית שמשלימה מאוד את הרעיון. יש גמרא תמוהה, כמו מדרש פליאה ממש, שהארכיז ליישבה באופנים מחודשים שונים:

קידושין פא, ב: 'אישה הפרם וה' יסלח לה' - במה הכתוב מדבר? [דאם בעלה הפר לה הנדר, למה צריך לסלוח לה?]. באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה שהפר לה בעלה והיתה שותה יין ומטמאה למתים. רבי עקיבא כשהיה מגיע לפסוק זה היה בוכה, אמר: מה מי שנתכין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה אמרה תורה צריכה כפרה וסליחה, מי שנתכין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה. מדובר באדם שהייתה לו מחשבה רעה, אבל המעשה בפועל היה טוב. כמו אישה שנדרה מזירות שלא לשתות יין ובעלה הפר לה את הנדר, והיא לא ידעה שהפר. בינתיים היא התקשתה לקיים הנדר ושתתה מתוך מחשבת חטא. וכך מחשבתה הייתה רעה אבל למעשה לא חטאה. וכאן אומרת התורה שהיא צריכה "סליחה" על עצם כוונת החטא. וכאשר היה רבי עקיבא מגיע לפסוק הזה היה בוכה: כמה התורה מחמירה על מחשבת חטא. וכלום לא ברור: דווקא גדול הדורות, רבי עקיבא, בוכה ממחשבת חטא?! האדם השלם שכל חייו היו מסכת מסירות נפש מתייסר ממחשבת עוון?! במיוחד שרבי עקיבא הוא הצוחק הגדול, הוא הרי לא בוכה מול צהלת רומי ולא מול השועל שיוצא מקודש הקודשים. כשחבריו בוכים הוא מנחם וכאן כשכולם שותקים הוא בוכה?! היה רב חשוב בוויילנה שהתפרסם בתור "ר' שלמה'לי מוויילנה" וכתב ספרים ידועים בשם "חשק שלמה ובנין שלמה". הוא כותב הברקה נוראה: רבי עקיבא בכה כי הוא ידע שהגמרא הזו גוזרת את גורלו וגורלו חבריו. מובא בכתבי האר"י שעשרת הרוגי מלכות הם שמות הגלגול של אחי יוסף שהשתפו במכירה, והרי זאת הייתה הטענה של אחי יוסף: כאותה אישה, גם הם התכוונו לרעה - אבל יצא תחת ידיהם דבר טוב כי "האלוקים חשבה לטובה להחיות עם רב". ואולם הגמרא הזו מלמדת כי "אישה הפרם ו[עדיין] ה' יסלח לה", עדיין הקב"ה תובע סליחה וכפרה על עצם כוונת הזדון. ולכן היה רבי עקיבא נותן קולו בבכיה נוראה.

בנין שלמה חו"מ ה: צריך להבין מאי שנא שרבי עקיבא היה בוכה יותר משאר תנאים? הנה ידוע שעשרת הרוגי מלכות היו שותפים בעוון המכירה ומובא בכתבי האר"י שרבי עקיבא היה כפרה על שכללו השכינה בשבועה שלהם (שהרי היו רק תשעה במכירה כי ראובן הלך לשקו ותעניתו, אלא שכללו השכינה בסוד שלהם). וכיון שהגיע למקרא הזה היה בוכה, דאף למי שעלה בידו בשר טלה צריך כפרה [שהתכוון לאכול חזיר] וכך לאחי יוסף שמכרו לאחיהם והייתה מחשבה ומעשה לרעה, ולבסוף הוברר שהאלוקים חשבה לטובה.

יש להעיר שכדברי רבנו בחיי נראה מפורש בלשון רבינו הזקן אודות מידת הבינוני (תניא פרק יב):
 "ואדרבה המוח שליט ומושל ברוח שבליבו לעשות ההפך ממש – להתנהג עם חברו במידת חסד
 וחיבה יתרה מודעת לו, לסבול עד הקצה האחרון ולא לכעוס ח"ו, וגם שלא לשלם לו כפעלו ח"ו, אלא
 אדרבא, לגמול לחייבים טובות כמו שנאמר בזוהר ללמוד מיוסף עם אחיו".

מפורש שיוסף התעלה על מידותיו וגמל חסד "לחייבים", כלומר, לאלו שראה בהם אשמים ולא הגיע
 להם חסד. וכך אמור הבינוני להתעלות על כעסו ולגמול חסד לאלו שלא מגיע כן. ואכן ראיתי ראייה
 חזקה לגישה זו. לפני כ-150 שנה כיהן פוסק חשוב בוויילנה בשם הרב חיים סגלוביץ (שו"ת מקור
 חיים), והוא מוכיח מדברי יוסף המפורשים: "התחת אלוקים אני?!" ואתם חשבתם עלי רעה והאלוקים
 חשבה לטובה". יוסף אומר: האם אני תחת אלוקים שאמור להעניש אתכם?! אתם אמנם 'חשבתם
 רעה' - פשעתם וחטאתם כלפיי - ובכל זאת הקב"ה הפך את הדברים והוביל הכול לטובה.

וכאן עולה השאלה העצומה: איך בכל זאת דחק את הכאב והתחייב לפרנס ולכלכל אותם עד סוף
 ימיהם? מילא אם היה סולח, אבל איך אפשר לחבק את מי שליבך מלא עליו?

[אולי נכון להגדיר כך את התגובה של יוסף: הוא מחל ולא סלח. שכן "מחילה" משמעותה וויתור
 העונש, ואילו "סליחה" היא הסרת הכעס עצמו. כך שמעתי מאבי ע"ה⁵ בפירוש כפל תפילת יום כיפור
 "למחילה, לסליחה ולכפרה": "מחילה" פירושה "מחילת העונש, כלשון רבינו באגרת התשובה: "אף
 שמוחלים לו העונש". "סליחה" פירושה פיוס הפגיעה עצמה. ואילו "כפרה" היא ניקוי נפש החוטא
 מהכתם שהשאר בו החטא. ולפי זה יש לומר שיוסף "מחל" לאחיו, כי וויתר על העונש, אבל לא
 "סלח". וגם הקב"ה לא "כיפר" על חטאם כדלעיל הערה 4 אודות בכיית רבי עקיבא].

בהערת שוליים בליקוטי שיחות, מוצאים מבט מהפכני ומאיר על עומק ראייתו של יוסף. זאת אחת
 הנקודות משנות החיים שמלוות ומעצבות כל תגובה וכל נטייה בנפשנו.

ד. יוסף מחל לאחיו כי הוא מקים מסגרת חדשה סביב התמונה. הוא אינו יכול לשנות את התמונה
 עצמה - את המעשים הקשים שנעשו לו - אבל הוא כן משנה את הנרטיב, את הסיפור שהוא מספר
 סביב מה שאירע וכך נוצרת משמעות מהממת לאירוע כולו.

יוסף אומר שבע מילים מדהימות שצריך לקרוא אותן שוב ושוב:

4. בראשית מה: ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה כי האלהים וישימני ... ומשל בכל ארץ מצרים.

שמעתם?! לא ידיהם החסונות של שמעון ולוי השליכוהו לבור נחשים ועקרבים. לא יהודה העלה בקולו
 את ההצעה הנוראה "לכו ונמכרנו לישמעאלים". זה היה בכלל "האלוקים" שבחר בו כשליח להציל את
 העולם מהרעב. אבל איך האלוקים נכנס לתמונה? הרי יוסף לא התגלגל למצרים באסון טבע, היו
 אנשים שחשבו והתלבטו והחליטו בבחירה חופשית ובחשיבה מושכלת להיפטר ממנו?

מכאן שאנשים רעים הם שלוחים של אלוקים טוב. הקב"ה לא מבטיח רק גן של שושנים, בחיים יש
 רגעים לא נעימים שמתרחשים מתוך בחירה, אבל כל החלטה שמתקבלת כאן – התקבלה קודם
 למעלה ואם היא באה מלמעלה - תכליתה טובה. לא תמיד רואים את הטובה היום וגם לא מחר, אצל
 יוסף זה לקח 22 שנה עד שהקצוות התחברו, אבל הסוף גילה על ההתחלה: הידיים היו ידי האחים,
 אבל השליחות באה מלמעלה.

כי הרי הכול נצפה מראש בחלומות הלילה. הרבה לפני אותו לילה גורלי בשכם, כבר בישרו חלומות
 יוסף כי הוא עתיד להפוך להיות מלך על אחיו, וכך המאבק שהתפתח במשפחה היה בסך הכול הדרך
 להגשים את החלומות. 'האדם חושב והאלוקים צוחק', אומר המשפט המפורסם וזאת בתמצית
 תפישת החיים של יוסף. עולמות רועדים למטה, אבל אלו רק רעשי משנה נוכח מה שהוחלט
 מלמעלה. ואם זה בא מלמעלה – זה בוודאי לטובת העולם כולו "להחיות עם רב".

⁵ הארכנו בספר החדש שהוצאנו עכשיו "שערי תפילה ומנהג", יסודות מבנה התפילה בסיודור רבינו הזקן.

בכך גילה יוסף תובנה מהפכנית: האויב שלך הוא השליח של הקב"ה להמליך אותך. האחים שהציבו סולם כדי לגלגל אותו לתוך הבור בדותן, לא ידעו שהם מציבים סולם כדי להרים אותו אל כס המלוכה. כך **שלא כל מי שמציק לך – מזיק לך**. הרבה מאוד מהאיומים על חיינו, הם בכלל ארגז הכלים שצייד אותנו הקב"ה כדי להביא אותנו לשיא כוחנו.

אז נכון, יוסף לא מלמד זכות על הבחירה הרעה של האחים עצמם וזה יישאר עניין פתוח בינם ובין הקב"ה, אבל בכל מה שנוגע **אליו**, הוא בוחר לראות את **התוצאה הטובה ממעשיהם** וכך לנהוג בהם.

ועדיין יבוא התלמיד וישאל: מה זה נוגע אלי? קרה מקרה אצל יוסף והכול היה מנוהל מלמעלה, אבל אולי האדם שפגע בי עשה זאת לרעה? כאן עלינו להיכנס ליסוד גדול באמונה שמובא לראשונה בספר החינוך ורבינו הזקן מאריך בו באגרת הקודש: העולם אינו מערב פרוע ואיש אינו יכול לגרום רעה אם לא נגזר על כך מלמעלה. בחירה חופשית אין פירושה יכולת לקצר חיים של אנשים טובים ח"ו, אלא רק לבחור להיות שליח רע כדי לבצע גזר דין שכבר נקבע מלמעלה.

דוגמה מעוררת השראה למסגור מחדש של אירועים קשים הוא דוד המלך: אלו היו רגעי הסבל הקשים בחיי מלך ירושלים. בנו יוצא חלצין, אבשלום, פתח במרד אלים נגדו והשתלט על המלוכה בירושלים. חיי דוד עמדו בסכנה נוכח הפיכת החצר והוא נאלץ לנוס על נפשו. ביחד עם קומץ נאמנים הוא נמלט מהעיר ולפתע יצא ראש הסנהדרין, שמעי בן גרא, והחל לגדף אותו בקללות משפילות. נאמני דוד קמו לפגוע באיש המורד, אבל דוד בלם אותם באומרו:

שמואל ב טז, יט: ויאמר אבישי בן צרויה אל המלך למה יקלל הכלב המת הזה את אדני המלך
אעברה נא ואסירה את ראשו: ויאמר המלך מה לי ולכם בני צריה כי יקלל וכי ה' אמר לו קלל את דוד.

אז נכון, שמעי עשה זאת בבחירתו החופשית ואכן דוד ציווה את שלמה לפני מותו, להרוג את שמעי בתור מורד במלכות, אבל זה כבר היה עניין בין שמעי ובין החוק. אולם בכל הנוגע לדוד עצמו, הוא ראה בשמעי סולם כדי להתקרב יותר לקב"ה.

תניא אגרת הקודש סימן כה: בהקדים מארז"ל כל הכועס כאילו עובד עכו"ם וכו'. והטעם [הקשר בין כעס לעבודה זרה] ... לפי שבעת כעסו נסתלקה ממנו האמונה, כי אילו היה מאמין שמאת ה' היתה זאת לו - לא היה בכעס כלל. ואף שבן אדם שהוא בעל בחירה מקללו או מכהו או מזיק ממנו ומתחייב בדיני אדם ובדיני שמים על רוע בחירתו, אעפ"כ על הניזק כבר נגזר מן השמים והרבה שלוחים למקום

וזאת הייתה הגישה של יוסף כלפי אחיו:

לקו"ש ה'247/הערה 48: עפי"ז מובן מ"ש בתניא ספ"ב 'שלא לשלם לו כפעלו ואדרבה לגמול לחייבים טובות' – ולכאורה למה לגמול טובות לחייבים? כי מכיוון שמה שגמלוהו, הרי מאת ה' היתה לו וכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, לכן צריך לגמול עמהם טובות כי עשו זאת בשליחותו של הקב"ה שגזר ה'טב עביד'. ועפ"ז יומתק מה שמסיים בתניא 'ללמוד מיוסף עם אחיו', כי שם ראו בגלוי ש'אלוקים שחשבה לטובה'. וזו ההסברה שכל אחד צריך לגמול לחייבים טובות.

בהמשך לכל זה, מקבלים בדרך אפשר הבנה מעמיקה במושג "שנאת חינום": השנאה היא חינום, כי היא משקפת הבנה שטחית של המאורעות, כאילו **מה שרואים זה כל מה שקיים**. אולם אדם חכם יודע לראות רחוק יותר ולהבין כי השונא שלך, יכול להיות גם המלאך הטוב שלך.

אנו לא יכולים לשנות את האנשים העומדים מולנו, אבל כן נדרשים להחליף את הסיפור שאנו מספרים לגבי המשמעות של מעשיהם. אם אדם חטף מאשתו, אם עצר אותו שוטר תנועה והעניק דו"ח ביד נדיבה, אם מישהו עבר ופגע ברכב – עלינו למסגר מחדש את האירועים ולזכור שסיפורים קשים הם תסריט שכתב האלוקים טוב.

ואם אדם מתמודד עם תחרות וקנאה, הם אינם אירוע קל, אבל יש בהם הנעה חזקה לפעולה. הם מעודדים שלא להסתפק במועט ולשבור שיאים חדשים. כבר אמר מי שאמר כי הדבר הגרוע שיכול לקרות לסוחר הוא לנצח את כל מתחריו ולהישאר ללא התמודדות. מנגד, מסגור מחדש של הקרב והתחרות, יכולים להיות מנועים רבי עוצמה להצלחה וצבירת הישגים.

בהמשך לתפישה זו, שמעתי פעם רעיון חזק: פרשת "חוקת" תספר את הסיפור הקשה על "חטא מי מריבה", שהוביל לכך שמשה ואהרן נותרו על אדמת המדבר.

כאן ידועה התמיהה איפה החטא? מה בכך שמשה היכה בסלע ולא דיבר אליו? האם מעשה כזה מצדיק עונש נורא כמו "לכן לא תביאו את הקהל אל הארץ"?

התורה אומרת שהם חטאו בחילול ה', "יען לא האמנתם בי להקדישני". אבל לא ברור איפה החילול ה' הרמב"ם אומר במורה נבוכים שהם חטאו בחטא הכעס, בכך שמשה אמר ברוגז: "שמעו נא המורים" – עקשנים וסרבנים, וזה עוון גדול לאנשים גדולים שיפעלו מתוך כעס. ואולם כאן עולה השאלה: איפה מצא זאת הרמב"ם? אם נאמר שהם חטאו בחילול ה', איך הגיע לכך שחטאו בכעס?

ואולם לדברי רבינו הזקן - הם הם הדברים (ואף שאין אנשים כערכנו מבינים בחטא של משה רבנו, ורק תורה היא וללמוד אנו צריכים): כשאנשים גדולים כערכם פועלים מתוך כעס, הוי **חילול ה'**. שכן כל התפרצות כעס משמעותה כביכול חוסר אמונה בכך שהאתגר נשלח עבורם מלמעלה והוא חלק ממערכת חייהם.

ומסיימים בטוב (כסיום השיחה בלקו"ש שם): כשם שיוסף האמין כי מעשה המכירה הרע, נבע בעיקרו בהחלטה מלמעלה לטובתו, כך אנו מבקשים מהקב"ה: "רועה ישראל האזינה **נהג כצאן יוסף**", שיראה את הטעויות שלנו כאילו רק נגזרו מלמעלה כדי להרים אותנו, ונמצא את הכוחות להפוך את הקללה לברכה ואת הזדונות לזכויות, עד יעביר ה' רוח הטומאה מן הארץ בקרוב ממש.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**